

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

onderscheidt Vanheule glashelder vier periodes in het denken van Lacan en stelt hierin telkens een gevalstudie van Lacan zelf centraal: Aimée, zijn interpretatie van Daniël Paul Schreber, Lol V. Stein uit de roman *Le ravissement de Lol V. Stein* van Marguerite Duras en James Joyce. In plaats van de naden en breuklijnen tussen deze verschillende perioden weg te moffelen en glad te strijken, geeft Stijn Vanheule de verschillen eenvoudigweg weer: «De kritische lezer kan zelf beslissen hoe ermee aan de slag te gaan.» Na een eerste deel waarin hij focust op de Lacan van de jaren dertig en veertig met als voornaamste thema's de identificatieprocessen en de imaginaire manier van zich verhouden tot de wereld, gaat hij over tot het bespreken van de tweede periode, die de jaren vijftig bestrijkt waarbij het primaat van het symbolische centraal staat. Vanheule bespreekt hierbij een aantal basisconcepten uit deze tijdspanne: de lacaniaanse betekenaar, de betekenaarsketting, de Ander en het betekenisproces, metafoor, metonymie, de metafoor van de Naam-van-de-vader enzovoort. Niet alweer!, dacht ik toen ik het boek voor het eerst doornam. Hij doet het echter compact en met als doel — niets in dit boek is gratis — het toenmalig denken over de psychose te bespreken, waarin zowel de leek in het lacaniaanse begrippenapparaat als de oude rot in het vak hun gading kunnen vinden. In het deel over Lacans werk in de jaren zestig worden de theorie over het «object a» en de «jouissance» uitgewerkt. Het laatste onderdeel behandelt de «knopentheorie». In de inleiding laat Vanheule vallen dat hij persoonlijk nogal van Lacans latere werk houdt. Je merkt dat hij deze theorie door en door kent en haar inzichtelijk kan overbrengen, maar ik bleef enigszins op mijn honger zitten. Het doet verlangen naar een meer exhaustieve behandeling van deze periode van zijn hand. Is het boek dan een louter doorlopen van Lacans oeuvre en het *on the way* beschrijven? Nee, Vanheule legt her en der pertinente accenten. Het boek is doorspekt met aanwij-

zingen voor hoe we aan de hand van Lacans bevindingen aan de slag kunnen in de klinische praktijk. Theoretisch vind ik zijn benadering van «hallucinaties» en het «object a» en zijn lezing van Lol V. Stein als een geval van psychose uitermate verfrissend. Dit boek is een wezenlijke bijdrage aan de studie van het werk van Lacan. Het is zowel theoretisch als klinisch zeer verhelderend door een gestreng doorgedreven logica, die in het hele werk wordt aangehouden.

De man die haat liefhad

Bespreking van

Duncan Macdiarmid (2013). *Century of insight — The twentieth century enlightenment of the mind*. Redactie S. Macdiarmid. Londen: Karnac. ISBN 978 1 78049 075 5, 352 pp., £ 26,99

KOEN VANDEPOEL

Drie dagen nadat Derry (Duncan) Macdiarmid de laatste woorden aan zijn boek had geschreven, overleed hij op achtenzeventigjarige leeftijd aan de gevolgen van kanker. Hij was de zoon van een Schotse predikant. Het geloof in God en de inzet voor de Kerk stonden centraal in zijn opvoeding. Toen Macdiarmid rond zijn twintigste kennismaakte met Nietzsches werk en geconfronteerd werd met diens uitspraak: «God is dood», werden heel wat van zijn overtuigingen onderuitgehaald. Het stimuleerde hem om op zoek te gaan naar (nieuwe) antwoorden — antwoorden die hij onder andere trachtte te vinden door het onbewuste te bestuderen. Na zijn medische opleiding startte hij een loopbaan als psychiater. Het schrijven van *Century of insight* vloeide voort uit cursussen die hij gaf aan jonge psychiaters in het Guy Hospital te Londen. Aanvankelijk beoogde hij een handboek voor het postgraduaat te schrijven, maar die intentie groeide uit tot een veel ambitieuzer

plan: ›Helping us to reveal our unconscious selves› (p. 304). Hij hoopte de lezers te kunnen verleiden met een reis door de tijd met als belangrijkste bezienswaardigheid de ontdekking van het onbewuste. Macdiarmid was ervan overtuigd dat ›our dreams can connect us to our capacity for love, and so transform our lives› (p. 304).

Het boek bestaat uit vier grotere delen. De eerste drie delen van het boek vormen een historisch overzicht van het ontstaan en de evolutie van de psychoanalyse en bereiden de lezer voor op het vierde deel. In dit laatste deel zet Macdiarmid zijn eigen ideeën uiteen over liefde en persoonlijke groei.

Het eerste deel is gewijd aan de voorgangers van de psychoanalyse. De auteur start bij de tribale geneeskunde en vertrekt vanuit hun ideeën over ziekte en genezing. Daarna verwijst hij naar dr. Robert Carter, die zevenenzeventig jaar voor Freuds (1930) *Das Unbehagen in der Kultur* al beargumenteerde hoe sociale normen de grondslag van neurose vormen.

In het tweede deel focust hij op de voorvaders van de psychoanalyse. Naast het leven en werk van Freud, Adler en Jung passeren ook Nietzsche en Kierkegaard de revue.

In het daaropvolgende deel legt Macdiarmid de klemtoon op wat hij de ›humanisering van de psychoanalyse› noemt. Ook in deze hoofdstukken valt op hoe de auteur zich vanuit verschillende invalshoeken liet inspireren. Belangrijke figuren uit de psychoanalytische wereld, zoals Anna Freud, Balint, Winnicott, Klein, Fairbairn, komen aan bod. Daarnaast richt hij zijn blik ook op gezinstherapie en antropologie. Hij beschrijft op een intrigerende manier onder andere de avonturen van antropoloog John Layard in Malekula, een eiland in Melanesië. Het is fascinerend om te lezen hoe ›barbaarse› praktijken als kannibalisme en mensenoffers nauw verbonden zijn met liefde en groei.

In het vierde deel, *Legacy for the twenty-first century*, wordt de focus gericht op onze eigen interne wereld. De auteur zoomt in op hoe haat en agressie een noodzaak en een

deugd vormen in ons menselijke bestaan. Maar ook hoe er in onze cultuur heel wat gangbare misvattingen bestaan omtrent haat en liefde. Haat kent voor Macdiarmid een breed bereik, van tijdelijke vijandigheid tot destructie, en is voor hem een noodzaak voor liefde. In zijn beargumentering grijpt hij onder andere terug op wat de ethologie ons leert over hechting en agressie bij dieren. Om in staat te zijn de ander lief te hebben, moet elk individu volgens Macdiarmid een gezonde capaciteit tot domineren ontwikkelen. Pas als men voldoende loskomt van de ander kan rijpe/volwassen liefde ontstaan. Macdiarmid verwijst hierbij naar het droomleven en haalt aan dat in dromen een groeipotentieel vervat ligt. Dromen kunnen verwijzen naar de angst om lief te hebben, te groeien en een onafhankelijk individu te worden. Liefde en groei lijken de centrale thema's waaromheen hij zijn boek heeft opgebouwd. Of, zoals Macdiarmid het de dag voor hij overleed, neerschreef: ›I have done my best to scare you with the appalling dangers presented by that great evolutionary enterprise of discovering or inventing love, while at the same time I have hoped to lure you into making your dream life and your imagination, at least as important, if not more important, than your rational life› (p. 318).

De schrijfstijl en openhartigheid van de auteur dragen niet alleen bij tot de vlotheid en toegankelijkheid van het boek, maar zorgen er ook voor dat de lezer in contact komt met de mens achter de auteur. Het boek gaat in dat opzicht veel verder dan louter een handboek en het lijkt door de persoonlijke verhalen alsof Macdiarmid zijn memoires heeft neergeschreven.

De sterkte van de eerste drie delen ligt enerzijds in de manier waarop Macdiarmid de verwevenheid weet bloot te leggen tussen het culturele, persoonlijke en psychische leven van de aangehaalde auteurs en hun theorievorming omtrent het menselijk functioneren. Tegelijk doet hij ons beter begrijpen waarom er afscheuringen of allianties ontstonden tussen de verschillende

iconen. De biografische en geschiedkundige feiten worden doorspekt met humor, leuke weetjes en anekdotes. Toch weerhoudt dit hem er niet van om kritisch en scherpzinnig uit de hoek te komen. Het feit dat hij een aantal aangehaalde auteurs of hun nabestaanden persoonlijk heeft ontmoet, draagt bij tot de levendigheid van het boek. Hij weet hen als het ware opnieuw tot leven te roepen en is daarbij een rechtstreekse getuige van zowel de twintigste als de eenentwintigste eeuw.

De brede — maar weldoordachte — opzet van de eerste drie delen maakt dat niet op elke theorie of auteur even diep ingegaan kan worden. Toch belet dit Macdiarmid niet om dit wel te doen waar dat nodig is met het oog op het vierde deel, of om uitstapjes te maken naar andere theorieën of interessante personen. Het boek biedt een goed overzicht voor diegenen die weinig vertrouwd zijn met het psychoanalytische gedachtegoed. Toch komen ook meer ervaren lezers aan hun trekken. Macdiarmid is er zeker in geslaagd om meer dan honderd jaar psychoanalyse op een boeiende, leesbare en kritische manier weer te geven zonder louter te vervallen in een zoveelste herwerking of historische weergave van de verschillende auteurs. Integendeel, hij draagt zijn eigen steentje bij aan 'the enlightenment of the mind'.

Op het scherp van de gulden snede

Bespreking van

Guy Le Gaufey (2013). *Hiatus sexualis — Du non-rapport sexuel selon Lacan*. Parijs: Epel Essais. ISBN 978 2 35427 061 2, 162 pp., € 23,-

MARK KINET

Hiatus sexualis van Guy Le Gaufey, een strak vormgegeven boekje, behandelt in zes

hoofdstukken een van de belangrijkste stellingen van de lacaniaanse psychoanalyse: 'Il n'y a pas de rapport sexuel' of 'De seksuele verhouding bestaat niet.' Zoals bekend/berucht kenmerkt Lacans gedachtegoed zich door talrijke min of meer raadselachtige slogans die bij zijn 'leerlingen' Overal en Altijd weerklinken. De voorliggende lijkt merkwaardig haaks te staan op het 'panseksualisme' waarvan Freud vanouds zo vaak werd beschuldigd. Uit de hedendaagse psychoanalyse lijkt dit seksuele weliswaar verdwenen. Maar is wat opvalt door zijn afwezigheid niet indicatief voor verdringing? Het woord 'rapport' is moeilijk vertaalbaar: het verwijst zowel naar een onderling verband als naar de verhouding tussen grootheden dan wel getallen. In een duizelingwekkend eerste hoofdstuk wordt hierop ingegaan: de onmogelijke verhoudingen tussen irrationale getallen. Dit zijn reële getallen die niet te schrijven zijn als de breuk van gehele getallen. Een voorbeeld van een irrationaal getal is de diagonaal van een vierkant met zijde gelijk aan 1. Volgens de stelling van Pythagoras heeft deze als lengte $\sqrt{1^2 + 1^2} = \sqrt{2} = 1,414213562373095\dots$. De diagonaal blijkt zowel concreet als onmeetbaar. Je kan dergelijke getallen niet 'rapporteren'. Plato noemt deze diagonaal nota bene 'dynamis' of kracht. Andere bekende irrationale getallen zijn pi (π) en de gulden snede (ϕ), waarover later meer. In hoofdstuk 2 vinden we de geschiedenis van een hele reeks 'il n'y a pas' bij Lacan. Ze verwijzen alle rechtstreeks of indirect naar de symbolische castratie door de wet van de taal alsook naar de denaturatie. We verloren onherroepelijk een onbemiddeld contact met het zijn/moeder natuur. Resultaat is een zijnstekort of de 'manque-à-être' dat op zijn beurt het verlangen van de mens als spreekwezen veroorzaakt. De eerste 'il n'y a pas', namelijk '... de métalangage' (meta-taal), dateert uit 1957. Dat evolueert geleidelijk naar 'Il n'y a pas d'Autre de l'Autre': het vertoog verglijdt voortdurend, vindt nergens verankering. Zoals het luidt in een brief van Niels Bohr aan Werner Heisenberg